

Душанка
Милутиновић Станисављевић

СВЕТЛОСТ И ТАМА

Уредник
Зоран Колунџија

Душанка
Милутиновић Станисављевић

СВЕТЛОСТ И ТАМА

Фрајменџи из живојиа Срѣкиња у Паризу

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Андреји и Хани

*Тражиш ли ја разумом,
Он те пушта да се изљубиш
У разноликости
Њејових знакова
И смеје се твојој њомејњи
Док сјарећи се њијаш
Да ли је то Он.*

Ал Халаџ
(857–922)

Захваљујем:

*Мирјани Миловановић,
Драјици Миливојевић и
Тамари Драјичевић*

СВЕТЛОСТ ИЛИ ЛУДИЛО

Стално сањам исти сан. Немогуће исти. Понавља се с времена на време, ноћу, тачно у 4 и 28 минута:

Звездаста раскрсница с фонтаном и чесмом. Вода, свежа, хладна тече и мами ме. Жедна сам, прилазим чесми. Отварам уста и млаз воде ми кваси усне. Освежава ме. Док пијем, додирујем нечије усне које у исто време деле тај млаз са мном, али ко се усућује на такав гест – мислим, али се не буним. Док заједно пијемо воду, капљице прскају по мом лицу, очима, додирују ми образе, али ја осећам мирис познатог тела које је нагнуто као и ја, али га не видим. Гушим се, узимам ваздух. Измичем се и хоћу да видим особу са којом пијем воду, али касно – ње већ нема. Знам где ћу је наћи.

Полазим уском улицом која је поплочана калдрмом и једва корачам. Камен је углачан, стотинама година ту су пролазили људи, турска калдрма, римска – бог зна чија. Изувам се да не бих пала. Из ташне извлачим друге ципеле – *за шираицац* – патике. Увек носим са собом резервну обућу, ако имам проблем, да бих могла да је променим.

Сад је боље, не клизе ми ноге. Улица није равна, по средини је мали канал за воду, да киша њиме отиче. Али зашто је канал овде на средини? У другим местима улице се „цеде“ ка тротоарима и крај њих. Ова улица је чудна. Са стране су приземне куће. Свака је обојена другачијом бојом: сива, плава, бордо, жута, црвена. А врата и прозори зраче златном.

Ове куће и улица ме подсећају на Кафкину плаву кућу у Златној улици. На свакој кући су врата широм

отворена, али никог нема. А нема ни пролазника, све је пусто. Једва ходам, калдрма је истрошена, ноге ми се изврћу час на једну, час на другу страну. Поломићу ноге, руке, кук. Ходам лагано.

У једној кући је галерија слика. Улазим у ту црвену кућу: нигде никог. Где ли је овај народ? Лотрекове слике по зидовима висе. Чујем музику: његове играчице из *Мулен Ружа*, на платнима – играју. На другој слици човек, замазан, прљав у лицу, поцепаног одела, пуши цигару са Кубе и дува ми у лице. Осећам мирис дувана. Кашљем незауостављиво. На трећој слици дебела жена са кецељом излази из слике и нуди ми пиће, као да је ово кафана. Лудим, окрећем се брзо да побегнем. Саплићем се о праг, али то није праг. Под је укопан испод нивоа улице, па морам да поскочим.

Тресем се, али идем даље. Тражим не знам кога и шта. Ређају се галерије, књижаре, продавнице са сликарским прибором. Окрећу се репродукције слика испред галерије. Убрзавам корак, саплићем се, по-срћем, журим, плашим се, нигде никог... и одједном – зид. Улица је слепа, али изнад ње бљешти светлост. Светлост или лудило?

Окрећем се назад. Раскршће. Улазим у другу улицу, она је другачија. Иста калдрма, али куће нису исте. Ове су беле са плавим прозорима и вратима, као у Грчкој и имају два нивоа. Просторија у коју се улази опет је дубоко укопана у земљу. Некако је прескачем, а дрвене степенице воде на други ниво. Све је мајушно, чини се као да ће ми глава ударити у плафон...

О, најзад – ту су неке девојке које продају сувенире, књиге, а на зиду – Матис. Питам, да ли су то копије или оригинали. Чујем: оригинали. Затим – ту је и портрет Ван Гога. Чини ми се да ме је приметио, прати ме погледом. Сва сам се најежила. Питам девојку где је кућа у којој Анри Мишо држи промоцију

своје књиге *Далека унутрашњост*. Девојка каже трећа кућа лево али не идите тамо, дрогиран је и јако је груб. Чита песме сам себи. Долазим, ипак, до куће и чујем га како говори стихове:

*Предај се, срце моје.
Доста смо се борили.
Нека се мој животи остави...
... Ја не могу више.*

Пренеражена сам. Зуји ми у ушима. Како сам могла овако да се изгубим? Па ја знам где је његова галерија. Ја тражим њега. Ко је он? Знам његово лице, очи, стас, како хода, али не знам његово име – човек без имена. Сва сам знојава, коса мокра.

И опет зид, слепа улица и светлост. Ја лудим. Трчећи, враћам се до чесме. Не могу да обиђем још две улице. Ноге ме боле, имам жуљ на левом табану, а десна патика ми је пукла. Поново мењам обућу.

Долазим до улице која је јако стрма. Не могу да ходам, чини ми се да бих могла да се спустим, ако ставим ташну која ће ми послужити као санке, клизаљке... Нисам још пошла, стојим и размишљам како ћу да нађем атеље. Њега. Боље да одустанем. Умивам се водом са чесме, квасим лице, косу, ноге у фонтани.

Одједном осећам руке на мојим стопалима. Неко их додирује и масира. Тргнем се, извучем ноге и појурим боса. А онда чујем глас: *До мене је јако тешко доћи! Пази, улица је клизава!* Како је тешко ходати боса, са мокрим ногама, по углачаној калдрми. Камен је врућ, пеку ме ноге. Седнем наред улице – ноге ми крваре. Зашто ја њега тражим, ко је он? Зашто га толико тражим? Можда је Бог, па треба да га нађем?

У тој трећој улици куће су све од једне просторије, укопане у калдрму. Улазим на прва врата и стрмоглавим се у воду. Просторија је пуна воде. Устанем и видим како око мене пливају гипсане фигуре, флаше, конзерве. Осећа се тежак мирис смрти, мачке на гредама сикћу и скачу једна на другу.

На једној греди изнад воде лежи жена, само што не падне. Мртва или мртва пијана? Лепа, прејакно нашминкана, додирнем је није мртва. Хоћу да је пробудим: вичем на сав глас, али гласа нема. Осећам мирис алкохола, мачака, устајале воде, парфема... Зовем помоћ, али нико ме не чује. Осећам нечије руке које ме извлаче из воде и бунила. Срце ми лупа убрзано. Гушим се и будим се – какав сан, какав кошмар!

Светлост или лудило. Нешто, или неко, што нам, чим га упознамо, постепено заокуља мисли, све док нас потпуно не онемоћући да се усредсредимо на ништа друго.

ПРОСЈАКИЊА

У улици *Вожирар*, недалеко од метроа *Порт д Версај*, на месту где је топао ваздух излазио из метроа, на тротоару, седи млада жена и проси. Има око 20 година, и огрнута је јорганом. Поред ње су два ранца, једна књига коју повремено, као да чита. На глави има шал којим покрива лице да је неко не препозна. Унезвереним погледом осврће се час на једну час на другу страну. Плаши се. Хладно је, минус два, децембар месец.

Поред ње је мали ресторан брзе хране, осећа се мирис грчког гироза, гладна је, а нема ниједан *сантим*. Испред ње је метална чинија која не звечи јер нико од пролазника ни да је погледа, а камоли да јој удели „неку пару“. Седи и чека. Можда ће се неко и смиловати.

Девојка се звала *Тара* и рођена је на Тари. Висока као оморика која се крије у густим шумама. На језеру *Перућац* лети се купала, па јој је пџт попут свиле била нежна. Дивља, тврдоглава, неукротива, неустрашива – није се плашила ничега, па ни дивљих звери јер је знала ћуд планине. Задремала је и сања:

Одлази у шуму, бере папрат, чупа траву за њене зечеве, једе шумске јагоде и издваја струк бршљана да га засади поред куће. Седне на пањ и посматра љубавну игру тетреба: тетреб се накомстрешу, рашири крила и реп, па игра око женке, осваја је. А кад је освоји, кључне је у главу и оде. Свраћа у село Заовине код другарице Јеле, чија је бака Симка прорица-

ла судбину гледајући у длан. Симка се нашали: *Дођи Таро, да ти погледам у длан, моја Јела не верује да моу нешто да „видим“, а кад погледа, рече: Дете моје, нећу да те плашим, али из Рашииша ћеш ошћи да леко. О, Боже, тамо нећеш остати дуго! Доживећеш Пакао и враћићеш се. Ти си лепа као рајска птица. Слушај сигнале које ти шаље оморика!* Засмејаше се девојке и живо отрчаше за својим послом. А онда је чула глас свога оца: *Људи из овог краја су оштроумни и мудри, и моу да виде даље од других, појући Тарабића и Симке, бар тако кажу легенде.* И ту као да чу свој глас-одговор: *Овде је уистину Рај, ја никад никуда нећу ошћи. Послаћу лекар и лечићу све мештане и људе из овог краја.*

Већ неколико дана ову девојку примећује једна кућепазитељка. Кад год иде у продавницу и прође поред ње, спусти јој пет евра. Нешто је ка овој девојци привлачи, неки посебан осећај да јој треба помоћи. Није запуштена, јорган није прљав, ранац је скоро нов, а она је одскора ту.

Враћајући се из продавнице, Мара примети девојчину књигу, на ћирилици, под насловом *Добар дан, шуо*, ауторке Франсоаз Саган, и одмах помисли: *Наша девојка – Сркиња. Али Сркиње не просе. Ову девојку је тежак јад нашерао на овај чин.*

Мару нешто нагна после радног времена, око 17 часова, да види девојку, али ова не беше ту. Очекујући да ће се вратити „на спавање“, ова се врати око 22 часа, просјакиња је већ спавала. Пипну је и девојка се трже уплашена, а Мара је упита на српском: – Каква те је мука натерала да доведе стигнеш, дете моје? Ова одговори: – Тешка невоља, скупљам новац да се вратим кући.

– Устани, идемо код мене – рече Мара – дигни се, не плаши се, помоћи ћу ти. Девојка устаде и, као хипнотисана пође, а онда је у кући Мари испричала своју причу:

– Побегла сам из удобне куће у бољи живот. Зовем се Тара. Мој отац, у месту *Рашишпје*, имао је мотел, поред пута. Оцу сам у току лета помагала у смештају туриста, пошто сам знала енглески. Ту сам упознала младића који ме је довео доведе. Леп, „преплануо“, звао се *Ромео*. Чудно име за Србина. Живи у Француској. Име ме асоцирало на Шекспирову драму *Ромео и Јулија*. Смешно али истинито. Фасцинирао ме је. Вози цип *Ауди*. Чисти све у мотелу. А однекуд се створило и његово друштво. Сва кола имају француску регистрацију. Ромео чудно прича српски, са француским нагласком. Прави грешке, али зато зна одлично енглески. Причамо на енглеском. Поверовала сам у његову бајку: посао, добра кола, кућа у Паризу, обострана љубав на први поглед. Коначно сам нашла „право“.

Мом оцу се није допао младић. Био му је чудан, али добар платиша. Остао је десет дана са друштвом: увече – музика, плес, удварање... и једне ноћи – отишла сам у његову собу. Направила сам највећу грешку у животу. Побегла сам од куће са странцем. Брзо сам се уверила да је, ипак, странац.

Дошли смо у Париз: а никог у кући. *Моји page* – каже Ромео – *доћи ће они вечерас...* Дошло је вече, сакупио се народ – цела породица, а ја мислила да је дошло његово друштво да ме поздрави и пожели срећну добродошлицу. Најпре ме је представио оцу и мајци: *Ово је моја будућа жена, Тара*. Била сам запањена: четири брата, њихове жене, деца, једина сестра – укупно – не могу да их пребројим. И сви у једној кући. Шок!

Третирали су ме као госта неколико дана, а онда сам видела где сам дошла. Ромска породица. Сви живе у заједници. Мајка је глава породице – краљица. Постоји ред. Најстарија снаха даје задатке млађим. Снахе чисте кућу, перу, кувају, све што треба. *Суштра се њеру шейиси!* – каже „краљица-мајка“. Ја морам да слушам, а у животу нисам опрала ни свој веш, а камоли тепихе, паркет, купатила, мермерне степенице и „златне“ кваке. Раскош, ред и рад.

За мене је тада почео пакао. Ромео није онај човек кога сам упознала. Стално ћути, а пред мајком, ако се нешто побуним, лупи ми шамар, па се у соби расправљамо: ја хоћу да се вратим кући, али немам својих пара, нити пасош – сакрио ми га је.

Радила сам у кући најгоре послове. Мислим да ми их је најстарија снаха намерно одређивала. А кад сам питала што у кући не ради једино њихова кћер Мадона, рекли су ми да се она спрема за удају – учи. Продали су је, за 150 хиљада евра, у Немачку. Али услов је да мора добро да говори српски језик и зна математику. Стално јој долази професорка српског језика и даје јој часове. А свакодневно је присутан и младожења. Кад питам где је, одговарају ми да са децом игра фудбал. Погледавши кроз прозор могло се видети да су сви били деца. На питање колико он има година, одговор би био: дванаест.

Сваки дан сам себи постављала питање: *Боже, где сам ја што дошлела?*

Врхунац свега, последња кап у чаши, била је одлука „краљице-мајке“ да идем суботом да просим на Монпарнасу, испред „С&А“ продавнице. Ја то нипошто нисам хтела. Због тога сам добила добре батине од свог Ромеа, наочиглед његове мајке.

Сваке суботе, ипак, седела сам испред „С&А“ и просила. Само Бог зна колико сам га молила да ме

спаси. Казнио ме је с правом. Није ми било довољно то што сам имала, него сам хтела још. Мала је ово казна, морам још да испаштам.

Само сам смишљала како да се спасим, а онда ме је после неколико дана „краљица-мајка“ позвала на разговор.

Рече: „Девојко, теби овде није место! Ромео је мој љубимац, зато сам и допустила да уђеш у нашу кућу. Знам да ти се неће допасти наш начин живота и да ћеш брзо да зажелиш да одеш, а ако будеш хтела да одеш – то је твоја одлука. Разбијеш ли му срце – прирашће. Има начина. Уговорена девојка га чека, нема још 12 година.“

Ето, Маро, чули сте моју причу. Побегла сам и по други пут: кад је Ромео са братом отишао на пут, извалила сам фиоку и узела пасош и ранац, и отишла. Једва сам се *довукла* без пара до *Порт г Версаја*, где сте ме пронашли, да бисте ме спасли. Не знам како бих вам се захвалила?

*

Мара јој је резервисала карту за Србију, аутобусом, али пошто је имала посла, Тара је морала да оде по карту. Кад је све завршила у агенцији, пошла је на метро. Близу метроа шчепала су је три младића, са маскама, и стрпала у ауто.

Ван Париза су је добро испребијали, силовали и бацили поред пута. Спасео ју је неки возач који је ту пролазио пошто је промашио правац. Позвао је прву помоћ и Тара се пробудила у болници. Мара је била поред ње. Полиција је Тару испитивала, али она ништа није могла да каже, ни зашто су је тукли, ни силовали а камоли ко су они. Није им видела лица, а ни чула глас, јер су ћутали, а осећала је, готово знала

добро, да је све то Ромеова освета. Улили су јој такав страх да ће се тешко опоравити.

*

У ушима јој је звонила она мајчина поука: *Проговори да те видим*. Према баба-Симкином пророчанству, она се из Пакла вратила у Рај. Завршила је Медицински факултет, отац је продао хотел да би опремио лепу ординацију, у којој Тара лечи мештане и људе овога краја, како је одувек сањала.

ДАМА У ЦРНОМ

Са цигаретом у устима, папирима испод пазуха и оловком у руци, обилази гробље *Пер Лашез*, дама у црном. Сатима седи на клупи поред неког гроба и пуши цигарету за цигаретом. Иде лагано као да се плаши да некога не пробуди, а на гробу Цима Морисона оставља своју упаљену цигарету. Шта тражи ова жена у црној одежди на том гробљу?

Пер Лашез је прво париско градско гробље из 1804. године. На њему су сахрањене многе важне личности. „Отмено гробље“ постаје 1817, тек кад су ту сахрањени Волтер и Лафонтен. Иначе на њему леже посмртни остаци и других познатих имена: Пруст, Аполинер, Балзак, барон Осман, Едит Пијаф, Оскар Вајлд, Шопен, Модилјани, Марија Калас...

Дама у црном свакога дана нацрта понеки детаљ са гробова ових великана – анђеле, демоне, крстове, разваљене и напукле плоче, зелене од маховине. Она је ту и по киши, ветру и хладноћи, тражи инспирацију за своје сликарство. Узбуђује је тај лавиринт тишине. Слика гавранове који надлећу гробље и прати њихов лет. Чак и у свом поткровљу има сталног суседа-гаврана с којим и разговара. Сад је он и на гробљу понад ње, оставља се такав утисак да је прати од куће догде. Опчињена тишином, она црта, прави скице, и све то изгледа сувише живо и стварно. Њени цртежи као да причају тужну причу о свакој овој личности коју познаје из литературе. Па она је француски ђак. Филозофира са Балзаком и Прустом. Аполинеру чита своје песме, или говори његове које зна напамет. Барону Осману се жали како су његови булевари

сада наједном уски, исечени тракама за бициклисте и возачи гунђају. А Оскар Вајлд, њен омиљени писац, води дијалог с њом. А пред својом љубимицом Саром Бернар дуго стоји и полемише. Скрјабинове партитуре држи у глави и зна их напамет, претвара их у звук. Чини јој се као да чује *Кармен* док прилази Бизеовом гробу и *Норму* Белинијевом.

У лавиринту тишине *слушам* њен монолог: „Нисам могла ни да претпоставим да ће ми ове сеновите алеје пружати уточиште у бескрајним сатима самоће, да ћу седети на надгробним плочама обраслим маховином и цртати оронуте споменике са којих се од влаге спуштају бокори тамнозелених бршљана. Занета тим романтичним рухом, заборављала сам на време, препуштала сам се тајнама уснулих камених девица и немих анђела. Свест о пролазности свих ствари подстакла ме је на преиспитивање сопственог варљивог постојања.“

Кад нађе последњу, резервну паклу јефтиних цигарета, на дну ташне, постаје нервозна јер је та паклица остављена за сутра. Тад пакује своје блокове, спрема се за одлазак. А и сунце се већ клони западу. Вече постаје хладно. Почиње да се плаши демона јер јој ни анђели не би помогли ако остане предуго. И чувар је опомиње. Навикао је он на даму у црном. Увек с њом поразговара, па јој допуни оно што није знала о неким од овдашњих. На пример, Модиланијеву *конкубину* с дететом, кажу, сахранили су поред њега његови другови сликари, уз помоћ светиљки, у поноћ – тајно.

Дама у црном дошла је у Париз да оживи своје успомене из младости, када је на последипломским студијама клавира, неко време боравила ту. Живела је скромно у 18. кварту, на седмом спрату без лифта, у соби за кућне помоћнице...